

Урок-дыспут па казцы Якуба Коласа «Рак- Вусач».

Пазакласнае чытанне. IV клас

Мэты: пазнаёміць вучняў з даступнымі ўзросту звесткамі пра жыццёвы шлях народнага паэта Беларусі Якуба Коласа; удасканалваць навык чытання: правільнасць, асэнсаванасць, бегласць, выразнасць); фарміраваць уменні працы з мастацкім творам (вызначаць дзеючых асоб, характарызаваць героя твора па яго ўчынку, шляхам выбарачнага чытання знаходзіць апісанне дзеючай асобы, з дапамогай настаўніка вызначаць галоўную думку твора), развіваць мысленне, вуснае маўленне вучняў, узбагачаць слоўнікавы запас; выхоўваць пачуццё нацыянальнай годнасці.

Абсталяванне: партрэт Якуба Коласа, фотаздымкі на тэму “ Жыццёвы шлях Я.Коласа” або мультымедыяная прэзентацыя, выстава кніг паэта, аўдыязапіс песні “Мой родны кут” (сл.Я.Коласа, муз. І.Лучанка), дзіцячыя малюнкi да казкі “Рак - Вусач”.

Ход урока:

1. Арганізацыйны момант

Настаўнік вітае вучняў, прапануе падарыць адзін аднаму ўсмешку, добрыя веды і павагу да меркаванняў кожнага вучня.

2. Уступная гутарка. Паведамленне звестак пра жыццёвы шлях Я.Коласа

Гучыць песня “Мой родны кут”.

Настаўнік. Сёння на ўроку мы звернемся да творчасці Якуба Коласа, 130-годдзе з дня нараджэння якога адзначаецца сёлета. Кожнага чытача заўсёды цікавіць жыццёвы шлях пісьменніка. Сапраўднае імя Якуба Коласа – Канстанцін Міхайлавіч Міцкевіч. Ён нарадзіўся 3 лістапада 1882 года ў засценку Акінчыцы. Бацькі яго былі малазямельнымі сялянамі. У сям’і гадавалася васьмёра дзяцей.

Загадка падрыхтаваная вучні ці настаўнік паведамляюць звесткі з жыцця Якуба Коласа. Іх выказванні могуць суправаджацца дакументальным ілюстрацыйным матэрыялам.

Вучаніца. Маці Ганна Юр’еўна не ўмела чытаць і пісаць, але была разумнай ад прыроды, добрай, спагадлівай жанчынай. Яна працавала ад цямна да цямна, каб накарміць, абшыць вялікую сям’ю, і з усім спраўлялася. Маці любіла спяваць, многія яе песні былі пра раку Нёман.

Вучань. Бацька песняра Міхал Казіміравіч служыў лесніком у князя Радзівіла. Міхал Казіміравіч быў рослым, дужым, з чорнымі, кучаравымі валасамі і такімі ж вусамі. Быў не надта адукаваным, але ўмеў распісвацца, чытаць па-польску і па-руску. Душой сям і быў дзядзька Антось, малодшы брат бацькі. Ён ведаў шмат гісторый, казак і цікава іх расказваў. Антось любіў дзяцей і ўмеў з імі ладзіць.

Вучаніца. Самыя раннія гады будучага пісьменніка прайшлі ў Ластку. Так называлася мясціна, дзе на ўскрайку лесу стаяла сядзіба лесніка – хата, гумно, хлeў. Вучыцца Косцік спрабаваў сам. Ён пытаўся, як называецца тая ці іншая літара, і стараўся запомніць гэту назву. Але чытанне не вельмі давалася хлопчыку.

Вучань. Сям’я лесніка пераязджае ў Альбуць. На сямейным савеце было вырашана наняць «дарэктара» - тутэйшага хлапчука Яську, каб навучыць дзяцей грамаце. Два старэйшыя браты і Косцік усю зіму займаліся дома. Пасля навучання ў «дарэктара»

будучы пісьменнік хадзіў дзве зімы ў народную школу у вёсцы Микалаеўшчына. Вучыўся добра.

Вучаніца. Цяга да паэзіі з'явілася ў Косціка рана. Калі хлопчыку споўнілася 12 гадоў, ён пачаў спрабаваць пісаць вершы. Свой першы верш «Вясна» прачытаў бацьку і атрымаў «ганарар» - адзін рубель.

Вучань. У 15 гадоў Канстанцін Міхайлавіч паступае ў Нясвіжскую настаўніцкую семінарыю, дзе вучыцца 4 гады. Пасля яе заканчэння працуе настаўнікам на Палессі. Вывучае жыццё, піша вершы.

Настаўнік. Якуб Колас расказваў паэту Максіму Лужаніну: «...У 1912 годзе я пазнаёміўся з маладою настаўніцай Пінскай чыгуначнай школы. Так у маё жыццё увайшла Марыя Дзмітрыеўна.» Яна была жонкай, мілым сябрам, спадарожнікам жыцця, маці яго сыноў. У сям'і Я. Коласа было трое сыноў: Даніла, Юра і Міхась.

Настаўнік. Якуб Колас – народны паэт Беларусі. Ужо шмат гадоў яго творы з задавальненнем чытаюць дзеці і дарослыя. Паразважаем, як людзі ўшаноўваюць памяць Якуба Коласа? (чытаюць кнігі, наведваюць Літаратурна-мемарыяльны музей Якуба Коласа, яго імя носіць плошча у Мінску і інш.).

Па меркаванні настаўніка могуць быць выкарыстаны вершы “Альбуцкая крынічка” і “Плошча Якуба Коласа”.

Альбуцкая крынічка

Звініць Альбуцкая крынічка,
Уторыць ёй птушыны хор,
І гэтай музыкай магічнай
Агучан луг увесь і бор.

Сюды, у двор музейнай хаты,
Як да крыніцы ручайкі,
Сышліся –збегліся на свята
Дзяўчаткі нашы, хлапчукі.

І кожны голас уплятае
У спеў крынічкі чыстай тут.
Вось-вось, здаецца, завітае
І Колас сам у родны кут. А. Маскевіч

Плошча Якуба Коласа

Спытайце сёння вы ў паэта:
« Наш дзядзька Колас, як вы тут?»
І ён адкажа: «Плошча гэта
Цяпер – мой родны, мілы кут».

З бяроз лістота ўжо апала,
Яе сабралі па лістку...
І вось з-за Свіслачы Купала
Яму працягвае руку. П. Прыходзька

Настаўнік. Усе адукаваныя людзі Беларусі ведаюць на памяць вершаваныя радкі:

Мой родны кут, як ты мне мілы!

Забыць цябе не маю силы!

Настаўнік абагульняе наведанні дзяцей, гаворыць, што ў наступныя гады навучання ў школе вучні будуць вывучаць больш глыбока жыццёвы і творчы шлях паэта (увага вучняў звяртаецца на выставу кніг Я.Коласа), запрашае дзяцей да чытання ў вольны час твораў Я.Коласа.

-Для дзяцей Я.Колас напісаў зборнікі аповяданняў “Першыя крокі”(1925), “ Крок за крокам”(1925), вершаваныя казкі “Рак-вусач”(1926), “Дзед і мядзведзь”(1926), паэма “Міхасёвы прыгоды”(1935), зборнікі аповяданняў і вершаў “На рэчцы зімою” (1941), “У старых дубах”(1941), “Усход сонца”(1948), “Раніца жыцця”(1950). Творы Коласа для дзяцей шмат разоў перавыдаваліся. Вялікая заслуга Коласа і ў апрацоўцы народных казак. Колас вядомы таксама як перакладчык твораў рускай, украінскай і польскай літаратуры на беларускую мову.

3. Чытанне і аналіз казкі “Рак-Вусач”

- Якія творы Я. Коласа вы чыталі? Якія думкі выклікала казка “Рак-Вусач”? Чым спадабалася казка? (*Казка “Рак-Вусач” папярэдне прачытаецца дзецямі дома*). Прапаную параважаць пра паводзіны герояў і галоўную думку вершаванай казкі «Рак- Вусач».

У класе вучні загадка падзелены на 3 групы:

- абаронцы Рака Вусача, якія на ўроку будуць даказваць, што паводзіны Рака правільныя;
- абвінавачвальнікі Рака, якія лічаць яго разважанні памылковымі;
- наглядальнікі, якія будуць сачыць, каб абодва бакі не адыходзілі ад літаратурнага зместу казкі.

Настаўнік чытае ўрывак з казкі Я. Коласа «Рак Вусач» і просіць адгадаць загадку:

Ні смяецца, ні гукае,
Жыве ў бухце пад ракітай,
На ім світа, ды не сшыта,
Хоць кравец, ды не Мікіта,
Ідзе ў лазню камінарам,
А выходзіць – пыша жарам. (Рак)

- Прачытайце, калі ласка, як выглядаў рак і як адносіліся да яго жыхары рэчкі.

- Чаму аднойчы спахмурнела рэчка? Паважаныя наглядальнікі , растлумачце нам, у чым сэнс справы.(Выбарачнае чытанне ўрыўка твора)

У нашай рэчцы – гора:

Смуткуе рак і ўчора

Ад гэткай жалобы

Прышоў да заключэння:

Жыццё – адно мучэнне,

І згінуць хоча ў цвеце.

Бо кажа ён, дзівак:

Найбольш няшчасны – рак

Ва ўсім вакольным свеце.

І толькі з той пары

Ён вылезе з нары

І смутак свой пакіне,

Калі хто давядзе.

Што ёсць яшчэ ў вадзе

Ці проста абы дзе

Пакутнік яшчэ большы,

Чый лёс за рачы горшы...

Настаўнік: - Такім чынам, «у глыбознай бухце

Між карчоў дубовых

Пачыналі рыбы

Важныя размовы.»

- Пачнем і мы. Слова абвінавачвальнікам. Чаму вы лічыце, што так паступаць Раку было нельга? (адказы вучняў).

- Звернемся да тэксту казкі. Хто першым паспрабаваў суцешыць Рака? (Акунёк, плотка).

- Хто даў загад прыйсці на сход? Хто быў старшынёй, старастам, сакратаром?

- Ці захацелі жыхары дапамагчы раку? Чаму раптам перадумалі? У чым была асаблівасць дапамогі раку?

(«Калі хто сапраўды

Сябе няшчасным лічыць болей,

Чым наш пакутнік-рак,

Тады ён добрай воляй,

Без вагання

Аддасца раку на сняданне.

Так, так!

Іначай рак не дасць нам веры.»)

- Каго рыбы вырашылі назваць «няшчаснейшым бедаком? (Карася). Ці прысутнічаў ён на сходзе? (Не). Ці можна ў адсутнасці героя прыняць за яго рашэнне, не ведаючы яго меркавання? Чаму?

- Знайдзіце ў тэксце адказ на пытанне, ці згодзен карась, што ён жыве горш за ўсіх?

«- Чаго смуціцца мне?

Не ведаю такога пачуцця –

Цярпець я не магу ні смутку, ні ныцця!

І часу не хачу на гэта глупства траціць....

....Люблю паэзію, жыцця майго акрасу...

...Паэзіяй я смутак адганяю,

Зашыюся ў чарот і вершы там складаю....

- Каго вырашылі паслаць да рака? (Чарот) . Ці ўдалася яму размова?

- Хто быў наступным паслом? Што сказала качка? Ці можна сказаць, што яна дапамагла справе? Чаму?

-Хто яшчэ спрабаваў дапамагчы? (Бусел і чапля)

-Хто ж наступным завёў размову з ракам? (Жыта) .Прачытайце размову.

- Ці паверыў жыту рак?

(«...І сказаў тут рак-вусач:

- Грамада! Ты мне прабач!

Мая журба ў прах пабіта –

Зваявала мяне жыта,
И ад гэтае пары
Прападай мой сум стары!»)

- Чым скончылася казка? (На раце быў танцавальны балъ).

- Паслухаем абвінавачвальнікаў і абаронцаў рака. Ці раіце вы каму-небудзь у наступны раз паводзіць сябе так, як рак? Чаму? Якім станоўчым якасцям характару можна павучыцца ў герояў казкі? Падмацуйце сваю думку радкамі з казкі.

-Знайдзіце і прачытайце дэвіз дружбы.

«...Што ты скажаш, грамада?

- Справіцца з бядою

Можна грамадою.»

-Чаму навучыла вас казка? Як вы зразумелі яе галоўную думку?

4. Падвядзенне вынікаў урока

Разгадваю крыжаванкі:

1 Язь

2 раК

3 шчУпак

4 Бусел

5 Качка

6 сОм

7 пЛотка

8 жытА

9 караСь

1.Хто быў сакратаром важнай нарады, на якой вырашалі, як дапамагчы Раку Вусачу? (Язь)

2.Якому герою казкі аўтар дае такое апісанне?(Рак)

З доўгімі вусішчамі,

З чорнымі вачышчамі

Зыркiмi, лупатымі.

З лапамі разгатымі,

Шырачэзны ў шыі,

Клешні – во якія!

А як вусам павядзе –

Страшна робіцца у вадзе!

3.Хто ў казцы быў старастам нарады і хутка склікаў жыхароў ракі на сход? (Шчупак).

4.Назавіце героя казкі, які папрасіў чаплю дапамагчы іх справе. (Бусел)

5. Хто так расказваў раку пра сваё нялёгкае жыццё:

Аглядаю рупненька

З боязною вялікай

Кожную мясціначку,

Кожненькую гатку,

Дзе б мелі спачыначак

Дзеткі-качаняткі. (Качка)

6. Хто быў галоўным на сходзе, веў размовы, даваў наказы і загады? (Сом)

7. Хто, каб суцешыць Рака, так размаўляў з ім:

І нам, рыбам, трудна,

Жыць часамі нудна,

Проста ох-ох-ох!

Гоняць нас усюды,

Ловяць нас на вуды. (Плотка)

8. Каму усё ж Рак паверыў, што жыццё цяжкае не толькі у яго? (Жыта)

9. Назавіце героя казкі, якога можна назваць знаходлівым паэтам-аптымистам. (Карась).

- Якія словы атрымаліся ў выдзеленых клетках? (Якуб Колас). Якое дачыненне яны маюць да казкі “Рак-вусач”?

Настаўнік яшчэ раз звяртае ўвагу вучняў на выставу кніг Якуба Коласа. Вучні прадстаўляюць загадзя падрыхтаваныя малюнкi да эпiзодаў казкi. Па меркаванні настаўніка можа быць прапанавана творчае заданне “Складаем працяг казкi разам (грамадою)”: вучні па чарзе прапануюць свой працяг казкi, які адпавядае вызначанай раней галоўнай думцы казкi “Рак-Вусач”.

Ірына Буторына